

a hőmérséklet vonatkozásában, a csapadékra nincs elég adat. A magyarországi eredményeket svájciakkal hasonlíttja össze, már csak azért is, mert a kutatás módszertanához is sokat vett át svájci szakértőktől.

Rövid áttekintést ad az utolsó két évezred európai éghajlati változásairól az utolsó két évezredben. A Kr. e. 1. és Kr. u. 4. sz. közt volt egy éghajlati optimum, a 4-8. sz. megint glaciális jellegű volt, utána indult meg ismét a felmelegedés, ezen belül dán adatok szerint a 8-11. sz. közt volt az optimum. A 14-19. sz. jelentette a kis jégkorszakot (az elnevezés már régóta használatos), a 20. sz. hozott újabb felmelegedést, ezt csak átmenetileg váltotta fel az 1950-1960-as években lehülés.

Ez után következik a könyv főrésze, az 1500-1850 közötti magyarországi adatok összehasonlítása (időnként egyes részleteknél még az 1960-as évekig is elmegy). Itt bőven idézi a korabeli forrásokat, és havonta vizsgálja a változásokat. (Átlagban a január a leghidegebb és július a legmelegebb hónap.) A hőmérsékleti anomáliákat is bemu-

tatja, mindig helyszínhez kötve, térképpel illusztrálva. A lehetőséghez képest a hőmérsékletre és a csapadékra vonatkozó adatokat sorolja fel, majd évszakok és évek szerint is összegzi adatait. Az eredményeket végül részleteiben is összeveti Svájjal, vagyis Közép-Európával. A források és feldolgozások jegyzéke után a hőmérséklet és a csapadék többlépcsős transzformációk útján számított indexeit közli az 1500-1850 közötti időszakra, az éven belül hónapok és évszakok szerint is összegezve (285-303. pp.).

Rácz Lajos roppant bonyolult munkával állította össze ezt a kötetet, amely valóban interdiszciplináris jellegénél fogva a természettudományokat is érinti, tehát igazán helye van ismertetésének ezeken a hasábocon. Olyan munka, amelyet még évtizedek múlva is használnak majd a kutatók.

(Rácz Lajos: *Magyarország éghajlattörténete az újkor idején*. JGYF Kiadó, Szeged, 2001, 303 p.)

Niederhauser Emil

az MTA rendes tagja, egyetemi tanár (ELTE)

Asher Cohen: A haluc ellenállás Magyarországon 1942-1944

Asher Cohen nem volt irigylésre méltó helyzetben, mikor elhatározta, hogy megírja ezt a könyvet, mert olyan témát és korszakot választott, melyről nincsenek a történészszámára annyira áhitott írott források, és ezért ez a mű is főleg visszaemlékezéseken alapul. A kötet a magyarországi zsidóság két világháború közötti rövid – elsősorban intézménytörténeti – áttekintése után kronologikus sorrendben tárgyalja az 1942-44 közötti magyarországi haluc ellenállási mozgalmat. A haluc mozgalom politikailag sokszínű, cionista ifjúsági mozgalmak hálózata volt.

A történet a soá első, Budapestre érkező menekültjeivel kezdődik, akik – szemtanúként – nemcsak a környező országok zsidó-

ságának vésznapijairól hozzák meg a hírt, hanem a zsidó ellenállás formáiról is. A kötet ennek a két hírnék a magyarországi, elsősorban budapesti fogadtatásáról szól: a haluc ellenállás reményeiről és kudarcairól.

A soá esetében kulcskérdés annak feldolgozása, miért nem álltak ellen tömegesen a zsidók, illetve ha ellenálltak, milyen formában és milyen eredménnyel tették ezt olyan helyzetben, mikor a testi túlélés maga is az ellenállást jelentette. Elemzésében Cohen a haluc mozgalom generációs jellegére mutat rá. A zsidó *establishment* idős és elismert tagjai, akik társadalmi helyzetük vélt és valós fontosságának tudatában sokáig reménykedtek a magyar vagy egyes német politikai vezetők ígéreteiben, nem akartak hinni a fiatal zsidók hozta borzalmas híreknek, amit sokszor nők továbbítottak. Cohen nem elemzi, miért volt olyan sok nő a futárok között, csak annyit

jegyez meg, hogy „lányok talpraesettsége kellett” a feladatok ellátásához. (69. p.) De hogy miért is voltak ezek a nők talpraesettek, mikor a zsidó család nem az ilyen irányú talpraesettségre szocializált, arra nem kapunk választ a könyvből. Cohen mentségére: nehéz is erről írni, ha *oral history* forrásokat használ. Mert találkozunk-e a visszaemlékezésekben egyáltalán női büszkeséggel, mikor a saját teljesítményüket mesélik el? Az interjúkban bizony nem. A visszaemlékező nők a szó utáni világ értékeinek, elvárásainak megfelelően alakítják utólag a megélt élmény elbeszélését. Inkább a szegényről beszélnek, hiszen a rettenthetetlen haluc nő is akkor

omlik csak össze, mikor a számára eddig fontos referenciapontot jelentő idős hitközségi vezető fenyegeti meg; hagyja abba a rémhírterjesztést, különben feljelenti a nyilasoknál. A más típusú viselkedés árát meg kellett fizetni, és a haluc nők magas árat fizettek. A könyvben szereplő nők hősök: nemcsak Szenes Hanna vagy Ganz Hanna, hanem Brand felesége, Hansi, vagy a WIZO szervezetében gépelési munkát végző nők is. Köszönet Cohennek, aki könyvével emléket állított nekik (*Fordította Juhász Borbála. Balassi, Bp., 2002. 220 p.*)

Pető Andrea

egyetemi docens (Miskolci Egyetem)

*Czeizel Endre:
Tudósok, gének, dilemmák.
A magyar származású
Nobel-díjasok
családfaelemzése*

Czeizel Endre a magyar tehetségeket, például az írókat vizsgáló, különleges kulturális elemzést meghonosító genetikai könyveit a magyar Nobel-díjasok családfatörténetének tüzetes elemzésével folytatja. A *Költők-Gének-Titkok. A magyar költőgeniuszok családfaelemzése* (ugyanennél a kiadónál 2000-ben) címmel megjelent munka után is sok izgalmas újdonságot kap az olvasó. Czeizel Endre jól ismert magatartásgenetikai és orvosgenetikai módszertanát követi. Hihetetlenül alapos családfaelemzéseket kapunk a nagyszámú mellékletben mindegyik elemzett tudósról, a családban előforduló tehetségektől egészen a halmozott betegségekig, igen alapos filológiai értékelés keretében. A kritikus filosz megjelenik az élettörténeti rekonstrukciókban, olyan „kínos” kérdések eldöntésében is, hogy ki is tartható valóban magyar, illetve magyar származású Nobel-díjasnak. Czeizel itt nem „kíméletes”; olyan

legendás szerzőről is megmutatja, hogy nem sorolható a „magyar” Nobel-díjasok közé, mint Robert Bárány.

A „kritikus filosz” megjelölés azt is jelenti, hogy Czeizel munkacsoportja igen jó, szociológiailag megalapozott kérdőívet használ a családfaelemzésben. Mi is derül ki a kivételes teljesítményekből, amelyek általános érdeklődésre tarthatnak számot? Czeizel Endre ebben a könyvében is a már többször hangsúlyozott, 2x4 faktoros tehetségmodelljét állítja előtérbe. Az első négy faktor az „adottságnak” kedvez. Ez az általános értelmesség, a speciális tehetség, a kreativitás és a motiváció. Többé-kevésbé azt az érdekes következtetést lehet ezekből a feltételezhetően biológiai tényezőkből levonni, hogy a családfaelemzés szerint a tudományra predesztináló, speciális tehetség nemigen van. Általában igazi jelentősége a magas, néhol valóban kiugró általános értelmességnek, s legfontosabbként a kreativitásnak és a motivációnak van. A kitaró motiváció, a különleges odaadás az, ami ezt az igazán kiugró populációt megkülönbözteti osztály-, sors- és kortársaiktól. Valóban ez az a kérdés, ami az itt összegzett esettanulmányok után tovább elemzést is igényel. Minden kreativitáskutatás eljut a motivációnak ehhez a kitün-